

Prikazi i kritike književnog djelovanja i kršćanskog nadahnuća književnika, novinara i publicista Luke Brajnovića u časopisu „Hrvatska revija“ od 1951. do 2000.

Danijel Labaš¹

Luka Brajnović (Kotor, 1919. – Pamplona, 2001.) bio je hrvatski književnik, novinar, publicist i teoretičar medija, koji je velik dio svojega života proveo djelujući u španjolskoj Pamploni. Prije odlaska iz Hrvatske, bio je suradnik časopisa „Luč“ i „Hrvatska straža“, a objavio je romane „Zaboravljene suze“ i „Tripo Kokoljić“. U Madridu je s dominikancem Hijacintom Eterovićem uređivao katoličku reviju „Osoba i duh“. Osnovao je nakladu „Osvit“, u kojoj je objavio djela Vinka Kriškovića, Augustina Juretića i Lucijana Kordića kao i Sveto Pismo u prepravljenom prijevodu nadbiskupa Šarića. Gotovo trideset godina pisao je kolumnu za vanjsku politiku u dnevniku „Diario de Navarra“. Usput je bio urednik u časopisu „Nuestro Tiempo“, surađujući i u nekoliko drugih revija u Španjolskoj, Portugalu i Meksiku. Ovaj rad u prvome dijelu sažeto prikazuje spisateljsko djelovanje Luke Brajnovića nakon odlaska u izbjeglištvo 1945. Potom se u istraživačkom dijelu rada posvećuje istraživanju priloga koji su objavljeni o njemu ili koje je on objavio u Hrvatskoj reviji od 1951. do 2000. jer to istraživanje do danas nije provedeno. U prilogima se nastoji otkriti spominje li ga se u kontekstu vrijednosti kršćanstva, kršćanske duhovnosti i nadahnuća i ima li ih u njegovim književnim, publicističkim i novinarskim tekstovima objavljenim u tom časopisu i u spomenutom razdoblju. Usporedno

¹ prof. dr. sc. Danijel Labaš, Hrvatsko katoličko sveučilište, Sveučilišni odjel za komunikologiju, Ilica 242, 10000 Zagreb, Hrvatska. E-pošta: danijel.labas@unicath.hr.

se njegov opus stavlja u kontekst skromne recepcije književne kritike njegovih djela objavljenih u Hrvatskoj.

Ključne riječi: Luka Brajnović, *Hrvatska revija*, književnost, kršćanstvo, novinarstvo, hrvatsko iseljništvo.

1. Uvod

Neprijeporna je činjenica da je časopis „Hrvatska revija“, među drugim publikacijama važnima za hrvatsku književnost i kulturu općenito, odigrao nezamjenjivu ulogu u očuvanju i promicanju kršćanstvom nadahnutih tekstova, kako u domovini tako i u hrvatskom iseljništvu, kako prije, za vrijeme, a tako i nakon Drugoga svjetskog rata. Taj je književni časopis bio mjesečnik koji je izlazio u Zagrebu od 1928. do 1945. godine kao glasilo Matice hrvatske, a nakon komunističkoga progona, odlaska i bijega u izbjeglištvo mnogih hrvatskih intelektualaca – novinara, publicista i književnika – „Hrvatska revija“ kao književno-kulturni časopis u iseljenoj se Hrvatskoj ponovno javlja 9. ožujka 1951. godine u Buenos Airesu. Časopis su ponovno pokrenuli i uređivali Vinko Nikolić i Antun Bonifačić, a u njemu se od toga prvoga broja u iseljništvu ponovno javljaju imena novinara, publicista i književnika koji su i prije i za vrijeme Drugoga svjetskog rata bili poznati i imali zapaženo mjesto na hrvatskoj kulturnoj, književnoj i medijskoj sceni, a nakon rata bili su prisiljeni na iseljavanje i izbjeglištvo. Jedan od njih bio je i Luka Brajnović, čije spisateljsko djelovanje nakon odlaska u izbjeglištvo 1945. sažeto prikazujemo u prvome dijelu rada. U drugome, istraživačkome dijelu, rad je usredotočen na prikaz i kritičke osvrte na izdavačke pothvate, ali daleko više na publicistička, novinarska i nadasve književna djela Luke Brajnovića koji su objavljeni o njemu ili koje je on objavio u Hrvatskoj reviji od 1951. do 2000. godine. Takvo istraživanje do danas nije provedeno, a kako bismo odgovorili na postavljeno istraživačko pitanje spominje li se Luka Brajnović u Hrvatskoj reviji, kako često i u kojem kontekstu se pojavljuje njegovo ime te o kakvim je priložima riječ i je li iz njih razvidno kršćansko nadahnuće u njegovom književnom i pjesničkom djelovanju, što o njemu i njegovom djelovanju pišu drugi autori, a što on sam, odlučili smo metodom analize sadržaja priloga toga časopisa provesti istraživanje svih brojeva *Hrvatske revije* od 1951. do 2000. godine. Pri tome

smo se koristili kvantitativnom i kvalitativnom analizom sadržaja, te smo se s jedne strane usredotočili na spominjanje imena Luke Brajnovića, a s druge na spominjanje kršćanstva, bilo u njegovim priložima, bilo u priložima drugih autora koji su pisali o njemu. Riječ je o opsežnoj građi pa smo se u prvoj fazi istraživanja poslužili popisom autora koji su objavljivali u Hrvatskoj reviji, a koji se nalazi u Bibliografiji Hrvatske revije 1951.–2000. te smo iz njega izdvojili ime Luke Brajnovića. Usporedno smo pregledali „Autorsko kazalo“ iz te Bibliografije (2000, 541–582), te ga dodatno usporedili s „Predmetnim kazalima“ koja obuhvaćaju: „Osobno predmetno kazalo“, „Pojmovno predmetno kazalo“, „Kazalo knjiga“ i „Knjižnicu Hrvatske revije“ (kronološki ispis) (2000, 585–1120), kako bismo došli do konačnoga uzroka našega istraživanja. Tako smo otkrili da se u „Autorskom kazalu“ ime Luke Brajnovića veže uz 7 priloga koje smo potom istražili, dok se u „Osobnom predmetnom kazalu“ Brajnović spominje uz 25 priloga, u „Pojmovnom predmetnom kazalu“ otkrili smo da se ne spominje on, nego časopis koji je pokrenuo („Osoba i Duh“), a u „Kazalu knjiga“ navodi se popis od četiriju Brajnovićevih djela i 8 priloga koji su vezani uz njih u Hrvatskoj reviji. Kako njegovo ime nismo našli na popisu „Knjižnice hrvatske revije (kronološki ispis)“, jer mu u njoj nije objavljeno nijedno djelo, naš je istraživački uzorak obuhvatio 44 priloga, bilo da su o Brajnoviću u Hrvatskoj reviji pisali drugi autori, bilo da je on sam autor objavljenih priloga, što smo prikazali i analizirali u istraživačkom dijelu rada, pri čemu smo nakon kvantitativne analize kvalitativnom analizom nastojali otkriti spominje li ga se u kontekstu kršćanskih vrijednosti, kršćanske duhovnosti i nadahnuća i ima li ih u njegovim književnim, publicističkim i novinarskim tekstovima objavljenima u tom časopisu i u spomenutom razdoblju. Usporedno smo njegov opus stavili u kontekst skromne recepcije književne kritike njegovih djela objavljenih u Hrvatskoj.

2. Publicističko i književno djelovanje Luke Brajnovića u iseljeništvu

Hrvatski književnik, novinar, publicist i sveučilišni profesor Luka Brajnović bio je među onim novinarima – njih čak 131 – koji su nakon Drugoga svjetskog rata izbjegli pred komunističkom jugoslavenskom vlašću jer su se našli na popisu od 330 novinara koji su pisali u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Dozvolu komunističkih vlasti za pisanje nakon 1945. dobilo je njih samo 27, dok je 40 novinara ubijeno (dvojicu su ubili ustaše, 38 su ubili komunisti), njih stotinu je

dobilo doživotnu zabranu pisanja, a 45 ih je promijenilo profesiju (Dujmović, 2017, 10–11, prema Grbelja, 2000). „U strahu od smrti, višegodišnjeg tamnovanja, gubitka političkih i građanskih sloboda, od bespravlja koje se očekivalo u poraću (...), pa i od, zbog nagomilane mržnje i osvete, oduzimanja prava na najobičniju ljudskost, u inozemstvo je, pred JA, pobjegao čak 131 novinar”, piše Dujmović (2017, 224).

Brajnović je rođen u Kotoru 1919. godine, a umro je u Pamploni 2001. Potječe iz obitelji Brainović-Dabinović, a njegov životopis sažeto donosi Karlo Mirth u svojoj knjizi „Život u emigraciji“ (2003, 117), a kratke životopise donose i njegova djela objavljena na hrvatskom jeziku: „Služiti istini“ (2016), „Mjesečina u uljiku“ (2019), „More mog djetinjstva“ (2019) i „Oproštaji i susreti. Sjećanja iz rata i izgnanstva“ (2019). U njima je navedeno da je studirao pravo u Zagrebu i bio urednik časopisa „Luč“ od 1938. do 1940. i od 1942. do 1943. te glavni i odgovorni urednik katoličkog tjednika „Hrvatska straža“ od 1941. do 1944. godine. Nakon Drugoga svjetskog rata i odlaska u izbjeglištvo, zajedno s dominikancem Hijacintom (Francisom) Eterovićem u Madridu je pokrenuo i uređivao časopis „Osoba i duh“ od 1949. do 1956.² Jednako tako, radio je kao tipograf i izdavač knjižnice „Osvit“, koja je objavila nekoliko knjiga hrvatskih emigrantskih (iseljeničkih) autora, a neko je vrijeme – od 1957. do 1959. – bio i urednik novina „Hrvatska Država“ koje je izdavao dr. Branko Jelić. Osim toga 1959. godine objavio je drugo izdanje cjelovite Biblije – Staroga i Novoga zavjeta – u prijevodu nadbiskupa dr. Ivana Ev. Šarića, koji je poput njega isto izbjegao nakon Drugoga svjetskog rata. Brajnović je i autor dviju zbirki pjesama: „Smirene želje“ koja je objavljena 1951. i „Na pragu radosti“ 1959. godine, a objavio je i zbirku pripovijedaka „Priče iz djetinjstva“ 1953. te roman „U plamenu“ koji je prvi puta objavljen 1969, a drugi puta 1990.³ „Od

- 2 „U početku smo svećenik dominikanac Hijacint Eterović i ja radili sve: on je bio glavni urednik, ja šef redakcije, a obojica neko vrijeme jedini suradnici. Prvi brojevi lista objavljeni su u nakladi od dvadeset i pet primjeraka (ja sam, koristeći se ugljičnim papirom, prepisao pet izvornika i napravio dvadeset kopija). Molili smo čitatelje da časopis, nakon što ga pročitaju, daju nekome prijatelju ili ga kopiraju i dijele poznanicima. Čak sam bio raspoložen da na svaki primjerak napišem ime ‘časopisa’ i nacrtam ‘vitice’ kako bih razbio grafičku dosadu tekstova. (...) Oni koji su primali časopis jako su dobro znali o kakvoj se vrsti novina radi i o čemu se pisalo ili će se pisati. Naše su teme bile osoba i duh. Shvaćali smo da je više nego ikada bilo nužno istaknuti te dvije vrijednosti zato što je u totalitarnim zemljama prijetila poplava sirove snage, a u kapitalističkim zemljama poplava materijalističke idolatrije tehnologije. (...) Taj je časopis bio moja radost, moj posao, ali i moja bol jer je nekoliko godina kasnije zbog Eterovićeve preseljenja u Albuquerque, a mojega u Madrid i München, prestao izlaziti”, piše sam Luka Brajnović. (Brajnović, 2019, 201-202)
- 3 Otac Zlatana Azinovića, prijatelja Luke Brajnovića, „platio je početne troškove izdanja ‘Bi-

1960. djeluje kao docent, a od 1963. do odlaska u mirovinu 1992. kao redoviti profesor na Fakultetu znanosti informacija sveučilišta Navarra (Universidad de Navarra) gdje je predavao svjetsku literaturu, novinarsku deontologiju i tehnologiju informacija. Napisao je više udžbenika iz tih predmeta. Na istom sveučilištu postiže doktorat iz prava (1976.) i iz informacijskih znanosti (1988.). Na španjolskom je također izdao tri zbirke pjesama: *Retorno* (1972.), *El poema americano* (1982.) i *Ex ponto* (1985.). Objavio je mnogo priloga u španjolskim časopisima, a posebno se istaknuo rubrikom u vanjskoj politici u dnevniku 'Diario de Navarra', u kojem je od 1963. do 1992. objavio više od šest tisuća članaka“, piše Mirth (2003, 117). Njegovu je smrt 2001. „španjolska kulturna i društvena javnost popratila s velikim poštovanjem i posebnim izdanjem revije „Nuestro tiempo“, ali ga je hvalila i slavila i za života, oduživši mu se zbornikom sa simpozija održana u njegovu čast 1992. kao čovjeku koji je u Španjolskoj objavio prvi knjigu o temi novinarske deontologije. Štoviše, donedavno se za njega nije niti znalo“, piše Božidar Petrač u „Pogovoru“ Brajnovićeve knjige „Mjesečina u uljiku“ (2019, 142).

2.1. Mladi književnik Brajnović u izbjegličkom logoru *Fermo*

Karlo Mirth u svojoj knjizi Luku Brajnovića spominje na više mjesta, a važno mu je bilo reći i to da Luka Brajnović „u braku s Ankom Tijan ima petero djece“ (Mirth, 2003, 117). U poglavlju „Otrgnuti s rodne grude. Hrvatski akademski klub Fermo 1945.-1946.“ piše o njemu kao o jednom od izbjeglica u tom kampu blizu „staroga grada Ferma u pokrajini Marche“ ubrajajući ga u hrvatske sveučilištarce koji su tamo osnovali Hrvatski akademski klub (HAK) 3. listopada 1945, a mjesec dana potom utemeljena je Matica hrvatska, Akademski skup⁴. Prema Knjizi zapisnika radnih sastanaka Hrvatskog Akademskog

blije' na hrvatskom koje sam – oslanjajući se na prijevod sarajevskoga nadbiskupa monsignora Ivana Šarića – uredio i objavio u svojoj nakladničkoj kući 'Osvit' koja je osim časopisa 'Osoba i Duh' uspjela objelodaniti desetak knjiga, među kojima i moju zbirku pjesama 'Na pragu radosti' i knjigu pripovijesti 'Priče iz djetinjstva'.“ (Brajnović, 2019, 205)

- 4 Brajnović piše da je on u Fermu „svakoga dana izdavao informativnu brošuru 'Vijesti'. Prikupljene vijesti koje sam slušao na nekim radiopostajama (prije svega na BBC-iju koji je emitirao velik broj vijesti iz Jugoslavije) na radiju koji su Englezi oduzeli jednom od iseljenika, koji je na svoj račun švrljao Italijom, zapisivao sam na starom pisačem stroju. 'Vijesti' sam isprva 'objavljivao' samo u jednom primjerku koji sam lijepio na oglasnu ploču smještenu u središtu kampa, kojom se britanski zapovjednik logora koristio kako bi nam priopćio svoje naredbe. Ali nekoliko mjeseci poslije dnevna se brošura počela tiskati u jednoj rudimentarnoj maloj tiskari. To mi je omogućila jedna od engleskih službenica Crvenoga križa kad se uvjerila da je neophodno informirati ljude jer im je bilo zabranjeno čitati

Kluba *Fermo* Luka Brajnović je 9. svibnja 1946. na komemorativnoj večeri u spomen na obljetnicu smrti Ivica Kolačevića, održao predavanje „O slobodi čovjeka – problem slobodne volje“ (Mirth, 2003, 39). U Knjizi zapisnika literarne sekcije HAK-a ističe se da su hrvatski sveučilištarci 24. travnja 1946. prigodom proslave sveučilišnog dana u prostoriji Matice hrvatske u Campu *Fermo* organizirali večer emigrantske lirike, u čijem je prvom dijelu sudjelovao i Luka Brajnović, koji je bio i među osnivačima te sekcije, a na sjednici 20. lipnja „usvojen je Poslovnik i izabrani dužnosnici sekcije: voditelj Nikola Kalebić, zamjenik voditelja Adolf Krizmanić, nadzornik Nikica Jerbić, savjetnik Luka Brajnović“ (Mirth, 2003, 45), što je izravno svjedočanstvo o tome da je Luka Brajnović nastavio sa svojim književnim djelovanjem i u iseljeništvu, koje je započeo uoči samoga rata, kada njegove prve pjesme objavljene u Luči 1940, Euharistijskom glasniku tijekom 1941. i drugdje „ukazuju na izrazito religioznu obilježenu liriku vezanoga stiha koja je i sadržajno i formalno atmosferom podsjećala na ‘gričane’, a zapravo je odaziv na poznatu šopovsku jednostavnost iz njegove prve zbirke ‘Isus i moja sjena’ iz 1934. koja je bila i svjetlila kao svojevrsan uzor mnogim mlađim pjesnicima“ (Petrač, 2019, 143).

Štoviše, Mirth piše o rukopisu neobjavljene knjige „Lirika ‘46“ koja sadrži 46 pjesama 16 suradnika koja na trećoj stranici nosi naslov „Lirika hrvatskih sveučilištaraca izbjeglica“, Italija 1946. Izdaje HRVATSKI AKADEMSKI KLUB FERMO“ te nas upoznaje s jednim zanimljivim detaljem: da su svi suradnici u skladu s odlukom navedeni pseudonimima koje je on usporedbom podataka iz zapisnika Literarne sekcije lako ustanovio. Iz toga se popisa saznaje da je Luka Brajnović pisao pod pseudonimom Nehaj Trifunić. Osim toga, Mirth piše: „Prva pjesma zbirke, ‘Jedna je godina prošla’, od Nehaja Trifunića (Luke Brajnovića) daje ton cijeloj knjizi. Ta je pjesma poslije više puta objavljena i pod pseudonimom i pod pravim imenom pjesnika. Prva strofa te pjesme glasi: ‘Jedna je godina prošla / ko misao u polusnu buđenja. / U njoj smo plakali, patili, stradali, / a ništa se nije dogodilo, / čemu smo se nadali’“ (Mirth, 2003, 50).

Sveučilištarci su u logoru *Fermo* tijekom 1947. godine počeli objavljivati svoje pjesme u logorskom časopisu „Croatia“, a pod naslovom „Lirika emigrantske skupine mladih“, u broju toga časopisa za lipanj 1947, izišlo je 12 pjesama, među kojima i tri pjesme Nehaja Trifunića, to jest Luke Brajnovića (Mirth, 2003, 54), a uredništvo je u uokvirenom članku među ostalim

talijanske novine. (...) Čak su i ‘novine’ koje sam uređivao i objavljivao imale mnoštvo čitatelja.“ (Brajnović, 2019, 139)

navelo: „Činjenica da su ti mladi dobrovoljno izabrali gorki izbjeglički kruh, je dovoljna, da nam razjasni njihovu idejnu orijentaciju i najdublje porive njihova stvaranja. Njihove su pjesme izraz duhovnog života, stvaranja, rada, bolova, zanos i nada jednoga naraštaja hrvatske mladosti koji je izgubio i dom i domovinu i obitelj i državu. Ti pjesnici nam govore i o neslomivoj vitalnosti hrvatskog naroda. Nakon katastrofe, u kojoj su napose omladinski redovi strahovito prorijeđeni i u kojoj su uništene tolike i tolike stvaralačke energije, hrvatska mladost i opet stvara i radi. (...) Da Vam ih predstavimo, ali kako kad su sve to pseudonimi – osim jednoga – D. Ševerdije. Nisu uzeli ta imena možda iz literarnog kurioziteta, nego iz drugog razloga, jer tko zna, možda bi tko mogao i zaplakati. Takova su vremena. Tko će ostati od njih u literaturi – teško bi bilo reći – ali sigurno je da će ih biti“, piše Mirth koji dodaje kako „neke pjesnike iz ‘Lirike ‘46’ susrećemo pod punim imenom deset godina poslije u knjizi *Pod tuđim nebom – Hrvatsko emigrantsko pjesništvo (1945-1955)* koju je uredio i izdao Vinko Nikolić (Knjižnica ‘Hrvatske Revije’, Buenos Aires, 1957).⁵ Uz pjesnike su njihovi portreti koje su izradili slikari Josip Crnobori i Zdravko Dučmelić“ (Mirth, 2003, 55), a na prvome se mjestu među četirima autorima i dvjema autoricama navodi Luka Brajnović. Ostali su: Duško Ševerdija, Husnija Hrustanović, Marija Linke, Mate Erić i Mira Pađen.

U poglavlju „‘Croatia Press’. Život jedne publikacije 1947-1980.“ Karlo Mirth navodi kako je on pokrenuo tu „novinsku službu“, „a mjesec dana nakon zadnjeg rimskog broja“ otputovao je brodom iz Genove u Španjolsku „zajedno s prijateljem pjesnikom Lukom Brajnovićem“ (Mirth, 2003, 60) čime još jednom svjedoči da je Brajnović i u inozemstvu uživao ugled pjesnika, to jest književnika, što je potvrdio i u poglavlju „Od ‘izgubljene domovine’ do oživljene ‘Hrvatske revije’. Povratak Vinka Nikolića“ kada ponovno – upravo u kontekstu Hrvatske revije – spominje Brajnovića pišući: „Početkom prosinca 1947. napustio sam Italiju. Zajedno s prijateljem Lukom Brajnovićem otputovao sam u Madrid“ (Mirth, 2003, 88).⁶

5 „Ova poezija hrvatskih pjesnika u tuđini blijeđa je slika i naslućivanje naših istinskih osjećaja, jer sve ove riječi ni iz daleka ne izriču ono, što je za nas domovina, koju tako davno nisu ugledale naše oči, ali koju naše duše nisu nikad prestale osjećati, pa ni te sve beskrajne udaljenosti nas ne prisiliše, da našu nesretnu Hrvatsku ma i za trenutak samo zamijenimo za nova boravišta, gdje životarimo, samo da dočekamo Povratak.“ (Nikolić, 1957, 166 prema Petrač, 2019, 141)

6 Sam Luka Brajnović o tome piše ovako: „Bilo je podne 7. prosinca 1947. godine. Karlo Mirth – prijatelj i kolega s kojim sam dijelio stan u Rimu – i ja s palube broda ‘Grad Cadiz’,

Zanimljivo, a nama korisno za ovaj istraživački rad, Karlo Mirth u sljedećem odjeljku svoje knjige piše o vremenu uoči pokretanja Hrvatske revije (u kojoj su objavljeni prilozi i objavljuje Luka Brajnović, što je i predmet našega istraživanja koje slijedi), a posebno biranim riječima – premda je ranije s glavnim urednikom Vinkom Nikolićem bio i u ponešto nejasnim i napetim odnosima – piše o prvome broju Hrvatske revije koja je prema njegovim riječima ispunila „sva očekivanja i časopis je nakon nekoliko brojeva okupio najbolja emigrantska pera. O tom pruža najpotpunije svjedočanstvo odličan, nedavno objavljen *Bio-bibliografski leksikon suradnika 'Hrvatske revije'*, koji je priredio dr. Milan Blažeković, jedan od vrhunskih kulturnih radnika hrvatske emigracije koji se nedavno vratio u Hrvatsku“ (Mirth, 2003, 95), a tim smo se spomenutim Leksikonom i mi služili u početnom otkrivanju priloga Luke Brajnovića objavljenih od prvoga broja novopokrenutoga časopisa 1951. do 2000. godine, koji je Vinko Nikolić 1991. vratio u domovinu (Labaš, Maleš, 2022, 33-74).⁷

3. Metodologija, izvori i uzorak istraživanja

Kako bismo odgovorili na istraživačko pitanje spominje li se Luka Brajnović u Hrvatskoj reviji, zapravo u kojoj se mjeri i kako često u tom časopisu pojavljuje njegovo ime, u kojem kontekstu i o kakvim je priložima riječ te je li iz njih razvidno kršćansko nadahnuće u njegovom književnom i pjesničkom djelovanju, što o tome i kako pišu drugi, a kako on sam, odlučili smo se poslužiti metodom analize sadržaja priloga toga časopisa kao primarnoga izvora za naše istraživanje. Analiza sadržaja za svrhu ima „dublji uvid i razumijevanje istraživačkog problema“ (Tkalac Verčić, Sinčić Ćorić, Pološki Vokić, 2010, 18), te ima dvojaku mogućnost korištenja same metode za kvalitativne ili kvantitativne analize. „Ta je metoda primjenjiva u brojnim znanstvenim područjima, a u društveno-humanističkom smislu koristi se kako bi se određene

kojim smo putovali iz Genove u Barcelonu, promatrali smo lučke radnike kako s jedne strane pristaništa prenose robu upakiranu u velike drvene kutije koju je iskrcao neki francuski brod. Ne znam što je u međuvremenu mislio moj prijatelj, ali ja sam više nego obično osjećao silinu svoje samoće i bola.“ (Brajnović, 2019, 116)

7 „Nakon demokratskih izbora i uspostave Republike Hrvatske nastojanjima urednika Vinka Nikolića Hrvatska revija 1991. vraća se u Zagreb, tamo gdje je i pokrenuta – u Maticu hrvatsku, te od tada redovito izlazi kao tromjesečnik (matica.hr). Nakon smrti urednika Vinka Nikolića Hrvatsku reviju od 1997. uređivao je Boris Maruna, od 2001. do 2010. glavni je urednik Mladen Klemenčić, od 2011. godine Miroslava Vučić, a od 2012. glavna je urednica Mirjana Polić Bobić.“ (Labaš, Maleš, 2022, 36).

jedinice mjerila (u ovome slučaju novinski/novinarski prilozi) mogle kvalitativno i/ili kvantitativno prikazati u određenom vremenskom razdoblju, kontekstu ili drugom spoju uvjeta u kojima se provodi istraživanje. Goran Milas za analizu sadržaja kao metodu kaže da je ona „tehnika kojom se na objektivnan, sustavan i općenit način kvantitativno opisuje sadržaj nekog aspekta komunikacije“ (Milas, 2009, 500–501). Milas ističe kako se analiza sadržaja pokazala vrlo primjenjivom i upotrebljivom prilikom istraživanja materijala značajnoga opsega, poput, primjerice, sadržaja medijskoga izvještavanja kada istraživač zbog ograničenja (bilo ekonomskih, vremenskih, sadržajnih, količinskih, bilo nekih drugih) ne može analizirati sve prisutne pojedine jedinice materije koje zahvaća istraživačko pitanje. Iz tih razloga, konsenzus znanstvene zajednice prilikom korištenja ove metode odabir je odgovarajućeg uzorka koji se analizira prema unaprijed određenim normama (Milas, 2009, 502). Zato možemo reći da kvalitativna analiza sadržaja podrazumijeva istraživačevo i donekle subjektivno vrjednovanje proučavanoga sadržaja. U primjeni kvalitativne analize za izvođenje zaključaka nije bitna učestalost ili intenzitet određenih svojstava, već samo postojanje ili nepostojanje određene pojave ili svojstva“ (Labaš, Maleš, 2022, 39), a u našem slučaju analizom se usredotočujemo s jedne strane na pojavu imena Luke Brajnovića, te na spominjanje kršćanstva s druge strane. Kako je riječ o iznimno opsežnom materijalu jer smo se odlučili istražiti sve brojeve od 1951. (od prvoga broja koji izlazi u emigraciji) do 2000. godine (jer je Luka Brajnović umro u ožujku 2001., pa je pretpostavka i bila da te godine nije objavljivao) poslužili smo se popisom autora koji su objavljivali u Hrvatskoj reviji, a koji se nalazi u Bibliografiji Hrvatske revije 1951.-2000, te iz njega izdvojili ime Luke Brajnovića. Usporedno smo pregledali „Autorsko kazalo“ iz te Bibliografije (2000, 541–582), te ga dodatno usporedili s Predmetnim kazalima koja obuhvaćaju: Osobno predmetno kazalo, Pojmovno predmetno kazalo, Kazalo knjiga i Knjižnicu Hrvatske revije (kronološki ispis) (2000, 585-1120), kako bismo došli do konačnoga uzroka našega istraživanja.

3.1. Rezultati i rasprava analize sadržaja

U popisu „Razriješeni pseudonimi i šifre“ Bibliografije Hrvatske revije 1951.-2000 (2000, 529-532) ne pojavljuje se ime Luke Brajnovića, a iz popisa „Nerazriješena autorstva, pseudonimi i šifre“ (2000, 533-538) ne može se zaključiti bi li se iza kojih od njih krilo ime Luke Brajnovića. Podsjećamo

tek da je Karlo Mirth naveo da se Brajnović u Fermu služio pseudonimom *Nehaj Trifunić* koji u ovim popisima nismo našli. U Autorskom kazalu ime Luke Brajnovića nalazi se na stranici 544. i uz njega se veže 7 priloga koje smo potom istražili.⁸ U Osobnom predmetnom kazalu na stranici 609. ime Luke Brajnovića veže se uz 25 priloga koje smo istražili, pri čemu je riječ o trima crtežima portreta Luke Brajnovića čiji je autor Zdravko Dučmelić.⁹ Kako smo u prethodnom istraživanju već saznali da se ime Luke Brajnovića veže uz časopis „Osoba i Duh“ i knjižnicu „Osvit“ provjerili smo spominje li se uz njih i njegovo ime te smo u Pojmovnom predmetnom kazalu otkrili da se od tih dvaju važnih poduhvata u kojima je sudjelovao Brajnović spominje onaj prvi, časopis „Osoba i Duh“ na stranici 977., ali se u tom kontekstu ne navodi nijedan pojam koji bi se vezao uz njegovo ime izravno. Na kraju smo istražili i Kazalo knjiga (2000, 1037-1120) u kojemu se na stranici 1046. navodi popis četiriju Brajnovićeve djela i priloga koji su vezani uz njih u Hrvatskoj reviji: „Na pragu radosti“ (pjesme, Madrid, 1958) kojima je posvećen 1 prilog, „Priče iz djetinjstva“ (Madrid, 1954) kojima su posvećena dva priloga, „Smirene želje“ (Madrid, 1955) kojima su posvećena dva priloga i „U plamenu: romansirani životopis bl. Nikole Tavelića“ (Rim, 1969) kojemu su posvećena tri priloga u Hrvatskoj reviji, dok njegovog imena nema na popisu Knjižnice hrvatske revije (kronološki ispis) jer mu u njoj nije objavljeno nijedno djelo, pa je naš istraživački uzorak obuhvatio 44 priloga, bilo da su o njemu pisali drugi autori, bilo da je on sam autor objavljenih priloga, što prikazujemo i analiziramo u nastavku rada.

3.2. Kršćanske vrijednosti u književnom djelovanju Luke Brajnovića u Hrvatskoj reviji od 1951. do 2000.

Prema Osobnom predmetnom kazalu Bibliografije Hrvatske revije 1951.–2000 prvi prilog o djelovanju Luke Brajnovića objavljen je već u trećem broju Hrvatske revije iz 1951. U članku „Osoba i duh“, list katoličkih hrvatskih intelektualaca, Madrid 1951, god. III. Ravnatelj: P. Hijacint dr. Eterović. Urednik: Luka Brajnović“ na stranicama 271 i 272 u rubrici „Kulturni pregled. Knjige i časopisi“ Vinko Nikolić, prikazujući sadržaj, ističe da je taj časopis „po svojoj namjeni upućen katoličkim intelektualcima, kao pomagalo i vodič u njihovoj duhovnoj izgradnji. Mi u ovo plemenito nastojanje gledamo sa zadovoljstvom,

8 Kuriozitet je da se na toj stranici spominje i njegova kći Olga Brajnović koja se veže uz jedan prilog (2000, 544).

9 I na ovome se mjestu – vezano uz jedan prilog – spominje Olga Brajnović (2000, 609).

jer će što potpunije ličnosti, duhovno produbljene i intelektualno bogate, biti od najveće potrebe i koristi oslobođenoj Domovini. Jer, ona je u tome najteže i najbolnije pogođena. Zbog toga želimo što veći uspjeh ravnatelju, pokretaču i ideologu ovoga časopisa, mladom hrvatskom filozofu dru O. Hijacintu Eteroviću, te uredniku, hrvatskom piscu Luki Brajnoviću. Mi dobro znademo, kakav su teret na sebe preuzeli, stoga im želimo mnogo snage, vjere i ustrajnosti.“ U istome broju iste godine na stranici 275. u rubrici „Bilješke“ Vinko Nikolić piše članak „Brajnovićeva knjiga pjesama izašla u Madridu“. U broju 4. Hrvatske revije – uz potpis *Ur-* – na stranici 409. donosi se članak: „Jedna uzorna hrvatska skupina u tuđini. Kulturni rad Hrvata emigranata u Španjolskoj“ u kojemu se ističe: „Rad hrvatske skupine u Španjolskoj služi svima na čast: Hrvatska inteligencija vrši svoju dužnost prema Domovini.“ To je uvodna urednička napomena u članak koji je napisao Pavao Tijan, a u rubrici „I. U struci“ na stranici 412. piše: „Novinar, pjesnik i pisac LUKA BRAJNOVIĆ, objelodanio je iz svoje obilne literarne radnje nekoliko pjesama u španjolskom prijevodu i proznih odlomaka u listovima ‘Alma’, ‘Christianitas’ i ‘Nosotros’ (svi u Madridu). U studentskom kolegiju Santiago Apostol nagrađen mu je u natječaju rad ‘Relaciones culturales y politica entre Espana y Croacia a lo largo de los siglos’ (1950.), koji predstavlja do danas najpotpuniji pregled hrvatsko-španjolskih kulturalnih doticaja u prošlosti.“ Na stranici 413. (br. 4 iz 1951.) u rubrici „III. Za Hrvate emigrante“ ponovno se spominje časopis „Osoba i Duh’ kao i ravnatelj o. Hijacint Eterović i urednik Luka Brajnović „koji i najviše pišu u tom časopisu“, a uz njih se kao autori spominju i Antun Wurster, Pavao Tijan, Karlo Mirth i Pero Vukota.

U Hrvatskoj reviji iz 1954., u drugom broju, na stranici 188. objavljen je članak „CROATIA – her Culture and Faith, her Plights and Hopes (Hrvatska – njezina kultura i vjera, muke i nade). Uredili: Hijacint Eterović i Luka Brajnović.“ U prikazu toga zbornika ističe se da su u njemu pisala tridesetorica najvrsnijih pisaca, „dokumentirano, učeno, mirno i solidno“ te da se među ostalim u knjizi ukazuje „u čemu je naš narodni etos i vjera, iznoseći u posebnom svjetlu profil div-Hrvata, Kardinala Stepinca, uzora najljepših osobina hrvatske duše.“

U prvom broju Hrvatske revije iz 1955. na stranicama 97. i 98. u rubrici „Kulturni pregled. Knjige i časopisi“ Vinko Nikolić predstavlja knjigu „Priče iz djetinjstva“ Luke Brajnovića i piše: „Među hrvatskim književnicima u izbjeglištvu malo je njih, koji se književnošću bave temeljito, višestrano i sustavno.

To je teško (ako ne i nemoguće), jer se od književnog rada ne može živjeti (nije se to kod nas Hrvata nikada moglo). Stoga je teško živjeti samo za književnost. Herojstvo je to svoje vrste. Više predstavlja patnju, nego življenje. Među takve rijetke književnike spada Luka Brajnović. Pjesnik i novelist, on je 1951. izdao knjigu pjesama 'Smirene želje'. Ovu je knjigu hrvatska emigrantska javnost primila toplo, kao jedan dragi i iskreni lirski prilog i dokumenat suvremenog hrvatskog stradavanja, kao intimni dnevnik o tragediji jedne obitelji, kroz koju se osjeća i tragedija tisuća hrvatskih obitelji, razoranih i okaljanih, kao i opća hrvatska narodna tragedija. Nakon te knjige, pjesnik nas je Brajnović sada obdario i knjigom novela, 'Priče iz djetinjstva', koja je izišla koncem 1954., u vrlo ukusnom izdanju Knjižnice 'Osvit', piše Nikolić spominjući da je Brajnović pisao od gimnazijskih dana i hvali njegov rad u emigraciji te nastavlja: „Na području beletristike nije Brajnović novajlija. Već mu je u nakladi 'Hrvatske Straže' izišao roman iz bokeljskog života pod naslovom 'Suze', dok mu je roman-sirana biografija bokeljskog baroknog slikara 'Tripo Kokoljić' bila prihvaćena u natječaju i pred tragičnim svibnjom 1945. stajala pred izlaskom u izdanjima uglednog H. Bibliografskog Zavoda u Zagrebu.“ Brajnovićevu Knjigu iz djetinjstva Nikolić svrstava među slična djela Ivane Brlić-Mažuranić i Vladimira Nazora ističući među njima i Brajnovićevu priču „Gospa od Zdravlja“ te zaključuje da su njegove priče „pisane lijepim jezikom“ i da iz njih izranjaju vrijednosti čistoće i ljepote, dok su mu rečenice jednostavne i kratke, bogate i svježije, a „te su vrline od posebne važnosti u tuđini, gdje umire draga hrvatska riječ.“

„Časopis 'Osoba i Duh' prestao izlaziti“ piše u četvrtom broju iz 1956. Vinco Nikolić na stranici 385. i ističe da mu je „pri duši“ bilo kao da čita „osmrtnicu neke drage osobe. Koliko idealizma, žrtava, napora; koliko borbe, i, konačno, koliko i uspjeha, pa poslije svega – smrt“, jer se samo 6 osoba javilo da bi financijski poduprle „održanje ovog hrvatskog časopisa“. Nikolić navodi kako je upoznat s činjenicom „kakve su ogromne žrtve uložene u ovaj hrvatski pothvat“ te „uredniku O. Hijacintu Eteroviću, kao i Luki Brajnoviću, koji je zajedno s njim pokrenuo i kroz nekoliko godina bio, zajedno s njime, ne samo urednik, nego sve ovome časopisu, naše iskreno i duboko priznanje, da ne kažemo: *saučesće*.“

U drugom broju Hrvatske revije iz 1957. na stranici 171. izišao je članak Uredništva „Knjižnica 'Osvit': Izdanja Ivana Ev. Šarića, V. Kriškovića i L. Brajnovića“, a u broju 3-4 iz 1958. na stranicama 297. do 300. – uz portret Luke Brajnovića koji je naslikao Zdravko Dučmelić – članak Gojka Bori-

ća „NA PRAGU RADOSTI. Pjesme. Luka Brajnović. Izd. ‘Osvit’, Madrid, 1958“. Borić u uvodu piše: „U maloj skupini hrvatskih emigrantskih pjesnika Luka Brajnović stoji vrlo daleko od ‘opasnog’ revolucionara Lucijana Kordića (koji je inače ponizni sin Sv. Frane); kakav je to paradoks s obzirom na njegovu poeziju!), emocionalno je blizak virtuoznom Vidi, i naginje, u religioznim di-onicama svog pjesničkog djela, suhoparnoj ritmici R. Kuparea. (...) Korijenje svojih nadahnuća Brajnović nalazi u religiji, sjećanju na Domovinu, a posebno njegov zavičaj – Boku; povratku ljubavi i rađanju novih vrela radosti, moralističkim meditacijama i filozofskim razmišljanjima. Ovome bi se moglo dodati još nekoliko sporednih osobina, ali one ne utječu na kvalitetnu razinu ove knjige.“ Vrednujući Brajnovićevu poeziju, Borić joj pronalazi i nedostatke, ali ističe: „Hrvatsko je pjesništvo siromašno religioznom poezijom. Diletanti su često bili osamljeni ‘stihotvorci’ ovog pjesničkog smjera. Zato smo vrlo osjetljivi, čitajući ovakve stihove. Religiozna poezija je, možda, jedino mjesto pjesničkog nadahnuća, gdje ni najsavršeniji tehničari ne mogu virtuožnošću nadomjestiti pomanjkanje vjerskog zanosa. Ako je on iskren i dubok, i kod traljavih stilista, djeluje *snagom vjere*, kao velika poezija, što drugdje zna narušiti zaokruženost gotovog djela.“ Borić apostrofira posljednji dio knjige „Ružarij“ o kojemu na stranici 298. Hrvatske revije piše: „Nepravедno bi bilo ‘Ružarij’ smatrati pjesnikovim značajnijim ostvarenjem, iako je autor izdvojio ovaj spjev u posebni dio knjige, naglašujući time koliko do njega drži. Tamo, gdje je nesretan zbog grijeha, gdje od Gospodina traži milost i oprostjenje, osluškuje svoj razgovor s Bogom, kad nalazi utjehu u ponovnom povratku Istini, tu je Brajnović jedinstveno vrijedan, pa čak i u razmjerima ukupnog hrvatskog religioznog pjesništva. Prostdušnost i poniznost, bez kojih nema veze s Bogom, ovim njegovim pjesmama daju draž silne autentičnosti (Angelus, Ponovno obraćenje).“¹⁰

U četvrtom broju iz 1959. Vinko Nikolić na stranicama 452. i 453. piše članak „Nakladnička knjižnica ‘Osvit’ u Madridu. Urednik: Luka Brajnović“ popraćen ponovno portretom Luke Brajnovića koji je naslikao Zdravko Dučmelić pri čemu ističe teško stanje u kojemu se nalazi „nakladništvo u emigraciji“ koje „predstavlja veliku žrtvu“, a tu ubraja i Luku Brajnovića za kojeg kaže: „Među hrvatskim nakladnicima ima jedan, koji vrši svoju nezahvalnu ulogu tiho i skromno, nenametljivo, bez puno vike, a, dapače, i bez puno reklame (slaba je to svjedodžba za hrvatske listove, koji dovoljno ne pomažu hrvatsku

10 „Ružarij“ je među izabrane pjesme u zbirci „Mjesečina u uljiku“ uvrstio i Božidar Petrač (2019, 117-131).

nakladničku djelatnost u tuđini, mada poznaje poteškoće i mogu ocijeniti značenje). To je Knjižnica 'Osvit' u Madridu. Njezin je urednik hrvatski književnik Luka Brajnović.“ Vinko Nikolić potom nabroja više djela koja su objavljena u toj knjižnici, među kojima su i ona Brajnovićeva te ističe da „HR najtoplije preporuča Knjižnicu 'Osvit' i poziva sve Hrvate, da je što prije i što djelotvornije potpomognu.“

Vinko Nikolić napisao je i članak „Luka Brajnović“ u broju 2-3 na stranici 255. iz 1960. godine, dok je veliki prilog u sljedećem – četvrtom – broju Hrvatske revije pod naslovom „Hrvatsko emigrantsko pjesništvo“ na stranicama 442. do 457. objavio Ante Kadić. U tom članku prikazuje antologiju „Pod tuđim nebom“ Vinka Nikolića te uz Antuna Bonifačića kao „najbolje poznatoga između hrvatskih izbjegličkih pisaca“ navodi i Vinka Nikolića, Ivu Lendića (koji je prema njemu „bolje poznat kao katolički pjesnik“), Antuna Nizetea, Nadu Kesterčanek, Srećka Karamana, Viktora Vidu, Rajmunda Kuparea, Lucijana Kordića, Alana Horića i među njima Luku Brajnovića. Prvo ističe da je Brajnović već „za vrijeme rata bio produktivan pisac (tada mu je izišao roman *Suze*), ali otkada je došao u Madrid, čini se, kao da se njegova radinost postostručila: najprije je bila objavljena zbirka njegovih pjesama (*Smirene želje*, 1951.), zatim *Priče iz djetinjstva* (1954.) te opet izbor pjesama (*Na pragu radosti*, 1958.). Brajnović je također napisao život Bl. Nikole Tavelića (*Seraf u plamenu lomače*)“, a na stranici 454. Kadić nastavlja: „Ima kršćana, pa i mistika, kojima se vid pomrači i krik protesta izvine iz grudiju, kad iz dana u dan gledaju, kako strašna nepravda vlada na ovom svijetu, kako su njihove pa i najsvetije molbe neuslišane; ima pak drugih skrušenih duša, čija vjera ostaje netaknuta usred demonskih oluja, na rubu same propasti. Toj drugoj kategoriji izabranih bića spada Brajnović; i njegova srca se je bolno dojmila kalvarija Hrvatske, i on znade, da su tamo oltari porušeni, svećenici ubijeni ili zatvoreni, da su mnogi sunarodnjaci prignuli šiju, jer ne vide ni zere na pomračenom nebu – pa ipak Brajnović Marijinom pokornošću pjeva: Bez tebe se ne događa ništa što se zbiva / i Ti si oduvijek znao / naš početak, put i svršetak, / Naša ti je sadašnjost uvijek bila živa ... / Naša je sudbina tvoja volja, / pa zašto bi to za nas bila žrtva? / Ispuni radošću naše progonstvo!“

Rajmund Kupareo u četvrtom broju Hrvatske revije iz 1960. na stranicama 458. do 468. objavio je članak „Hrvatska umjetnička proza u izbjeglištvu (1945.-1960.)“ u kojemu analizira 14 djela. Na stranici 464. o knjizi „*Priče iz djetinjstva*“ Luke Brajnovića piše da „u većini slučajeva ugodno iznenađuju

svojim raspletom“, a u pričama razmišlja o smislu smrti i nade, kao i o smislu života što prelazi „ne samo dječakovu dob, nego i okvir kompozicije. Brajnovićevi ‘Čempresi’, ‘Kiša’, ‘Masline’ i ‘Dječji kralj’ biseri su, koji bi mogli stajati u kolajni svjetskih priča.“

Uredništvo Hrvatske revije u četvrtom broju iz 1969. na stranici 460. kratko je u rubrici „Kulturni pregled“ zabilježilo da je „upravo objavljen romansirani životopis bl. Nikole Tavelića, koji je napisao poznati hrvatski književnik Luka Brajnović. Naslov djelu je ‘U plamenu’.“ Kraći prikaz toga romansirana životopisa donosi Uredništvo Hrvatske revije u prvom broju iz 1970. pod naslovom „Brajnović: Roman o bl. Nikoli Taveliću“ ističući: „Po uzoru na velike svjetske biografske romane opisao je hrvatski katolički književnik Luka Brajnović u svojoj knjizi ‘U plamenu’ svoju viziju o životu i smrti hrvatskoga blaženika Nikole Tavelića.“ I Vjekoslav Paver (Milan Rakovac) u Hrvatskoj reviji iz 1970., u trećem broju i na stranici 422. ističe da „svoju književnu karijeru Brajnović zapravo započinje pjesništvom. Mnoge su mu pjesme razasute po književnim časopisima u Hrvatskoj, a u inozemstvu izdao je dvije zbirke pjesama: ‘Smirene želje’ i ‘Na pragu radosti’“, no hvali njegov romansirani životopis bl. Nikole Tavelića „U plamenu“ za koji kaže da je „vrijedan književni doprinos ne samo Crkvi Katoličkoj i njegovoj domovini Hrvatskoj, nego i bogat doprinos njegovu književnom opusu.“

Rad Luke Brajnovića u rubrici „Nekrolozi“ u drugom broju Hrvatske revije iz 1990. u članku „Svećenik Viktor Vincens: in memoriam“ na stranicama 455. do 457. spominje Josip Borošak. On na stranici 455. piše o logoru *Fermo* i navodi: „Tko se danas od starijih i još na životu ‘Fermaša’ ne sjeća i malog vjerskog lista ‘AVE’ koji je uređivao vlč. Viktor Vincens? Tu je Luka Brajnović uređivao ‘Logorske viesti’, dok je pok. Vlado Bach sastavljao ‘Zidne novine’, u čemu mu je mnogo pomagala gđica Štefica.“

„Pisma u rukopisnoj ostavštini Vinka Nikolića“ članak je Ivana Kosića koji je objavljen u brojevima 3-4 Hrvatske revije 1997. godine na stranicama od 682. do 703. u kojemu autor na stranici 683. piše o tome da je tijekom 1991. „u Riznicu Nacionalne i sveučilišne knjižnice smještena sva emigrantska rukopisna ostavština Vinka Nikolića, a ona sadržava rukopise svih knjiga, pjesama i članaka koji su objavljeni bilo u *Hrvatskoj reviji* bilo u *Knjižnici Hrvatske revije*“. Potom na stranici 690. ističe da „nije moguće u ovom kratkom prikazu navesti sva velika i važna imena iz hrvatskog iseljništva koja su se javljala u *Hrvatskoj reviji* i dopisivala se s Vinkom Nikolićem, pa su navedena, uglav-

nom, ona najvažnija s osnovnim podacima.“ A među „važnim dopisnicima Vinka Nikolića i suradnicima *Hrvatske revije*“ na stranici 692 Kosić navodi: „*Luka BRAJNOVIĆ* (1919), pjesnik, književnik, pravnik i novinar. Napisao je nekoliko romana. Nakon 1945. živi u Španjolskoj te se javljao stručnim raspravama iz područja novinarstva i međunarodne politike u španjolskim glasilima.“

Vinko Grubišić u brojevima 3-4 *Hrvatske revije* iz 1997. godine na stranicama od 704. do 708. objavio je članak „Pod tuđim nebom’ nakon 40 godina“ o knjizi Vinka Nikolića u kojoj se, kao što smo već spomenuli, spominje i književni rad Luke Brajnovića u vrlo pozitivnom kontekstu, jer ga se ubraja u značajnije pjesnike među kojima su među ostalim „Lucijan Kordić (s 9 pjesama), i Rajmund Kupareo (sa 6 pjesama). Nada Kesterčanek zastupljena je s pet pjesama, Andrija Ilić s 4 pjesme, a Luka Brajnović sa 6 pjesama.“ Dakako, tu je još cijeli niz književnih i pjesničkih imena, a Grubišić na stranici 708. upozorava da bi danas „povjesničari hrvatske književnosti uzalud mogli tragati za nekim imenima spomenutim u ovoj antologiji, što je veoma simptomatično za egzil, gdje se iz pisane riječi moglo veoma lako izgubiti u nepovratu koji je zjapio sa sviju strana. O nekim pjesnicima i pjesnikinjama jedino se i može naći nešto podataka u ovoj knjizi.“

U brojevima 2-3 *Hrvatske revije* iz 2000. godine Karlo Mirth na stranicama od 476. do 536. objavljuje članak „Pisma rektora Horvata ‘Sinu ubogome’“ s faksimilom pisma, preslikom Poziva na koncert, programom koncerta u Fermo i programom jednoga od logorskih koncerata. Zbog konteksta potrebno je reći da je sveučilišni profesor Stjepan Horvat bio „rektor Zagrebačkoga sveučilišta 1944-45, vrhunski stručnjak geodetskog računanja i kartografije, pisac, istaknuti javni radnik“ koji je „nakon svog odlaska u emigraciju izbrisan u Jugoslaviji od 1945. do 1991. kao da nikada nije ni postojao“, piše Mirth na stranici 476., objašnjavajući da su on i Horvat s drugim izbjeglicama bili zajedno u logoru *Fermo* u Italiji.¹¹ Na stranici 495. Karlo Mirth u pismu piše: „Opisao sam nadalje kako se argentinske prilike odrazuju u hrvatskoj zajednici u Madridu u kojoj neki (Tijan, Wurster, Brajnović, Beluhan i ja) odbijamo slijediti ičije ‘službene direktive’, što nam se upisuje u zločin da razbijamo slogu“, a u bilješki koja se proteže na stranicama 495. i 496. donosi životopis Luke Braj-

11 V. isto: Mirth, Karlo, *Život u emigraciji*, Zagreb: Matica hrvatska, 97-155. Na str. 95. u bilješki 43. knjige piše: „Ovaj je prilog objavljen u časopisu ‘Hrvatska revija’, Zagreb, 50, br. 2-3, lipanj-rujan 2000, 476-536. Da se sačuva autentičnost, pisma se donose u pravopisu kojim su bila pisana.“

novića, koji smo već spomenuli u ovome radu. Isto tako, u pismu iz Madrida 25. svibnja 1950. Mirth na stranici 526. Horvatu piše: „Kod mene nema nekih značajnijih promjena, iako se nalazim u nešto boljim prilikama. Na jednom literarno-znanstvenom natječaju ovdje među nama strancima od četiri jednake nagrade odnijeli smo mi Hrvati dvije: jednu (Luka) Brajnović, a drugu ja.“ Mirth ne piše pobliže za što je nagradu dobio Brajnović, ali za sebe navodi da je napisao na španjolskom jednu brošuru o „titoizmu“ i da će ju možda tiskati.

3.3. Kršćansko nadanuće u djelima Luke Brajnovića u Hrvatskoj reviji od 1951. do 2000.

„Autorsko kazalo“ Bibliografije Hrvatske revije 1951.-2000. donosi popis sedam djela Luke Brajnovića koja su objavljena u Hrvatskoj reviji.

Tako u drugom broju iz 1952. godine *Hrvatska revija* na stranicama od 29. do 32. u rubrici „Novele. Pjesnička proza. Sjećanja“ donosi njegovo djelo „Čempresi“ u kojemu o njima piše kao o „simbolima smrti, nekadašnje sentimentalne i naravne smrti, a prvo im je sjeme bačeno u kraju, gdje je niknuo prvi život ...“ Riječ je zapravo o pripovijesti iz njegova djetinjstva i tragičnom događaju i o smrti prijateljice Marije, kada je „upoznao čemprese, ali moja ljubav prema njima nije iščezla. Oni su primali u svoju tišinu poslije Marije tolika draga bića, koja se nikada nisu odvojila od moga srca ... Ali kada ih vidim – a svagdje su čempresi jednaki – uvijek me podsjetite na moju prvu tugu i na sve tuge, koje sam poslije ove doživio.“

U drugom broju Hrvatske revije iz 1957. u rubrici *Pjesme* objavljene su mu dvije pjesme: *Koenigsee* i *Daksa* 1944. koje je u zbirku izabranih pjesama „Mjesečina u uljiku“ (2019.) uvrstio i Božidar Petrač. U pjesmi *Koenigsee – Kraljevsko jezero* – Brajnović u posljednjoj kitici pjeva: „Njegov kraljevski sklad i put u daljine / ništa ne ranjava, ništa ne ruši; / ono je usnuli mag, / što svoju hipnotičku snagu / krije u duši“, dok u „Daksa 1944.“ u drugoj strofi piše: „Dvadeset i četiri su živa svetca pala / na mračne ruke Velikog Dana, / a mrtvi ostaše živi / u vatri prokletstva i mržnje, / ugašenih misli i elana, / odvrtani sebi i drugima krivi.“

Hrvatska revija u četvrtom broju iz 1960. na stranicama od 549. do 551., uz crtež Luke Brajnovića čiji je portret nacrtao Zdravko Dučemić donosi „Tri pjesme“: *Djetinjstvo*, *Mladi val* i *Dva anđela* u kojoj piše: „IMAM – kao i svi ljudi – dva anđela: / Jedan se zove Smrt, a drugi Anđeo čuvar. / Prvi je ponosan

i šutljiv, / a drugi blag i ponizan kao dobri sluga. / Uvijek smo zajedno, / uvijek sva trojica skupa, / kao tri nerazdruživa druga. // S njima govorim o osami / o Bogu, životu, i o Hrvatskoj dalekoj, / o oskudnom kruhu Očenaša, / što s tjeskobom lomim djeci, / o tuzi dvorišta bez neba / i usponu u radu i brizi, / po kojem se penju sveci. // Dobri me anđeo uči i tješi. / Pokazuje mi bijela priče-sna svanuća / i visinski let ptica. / Odvraća mi pogled od prošlosti / - pjegavog starog ogledala, / što loše oponaša život i lica. // I dok objeručke dijelim ljubav i dobrotu, / radost iz mene zrači kao toplina upaljena glavnja / u veće studeno i škrto. / A kad zamre šapat bijela pratioca, / tada mi govori Smrt / i žalosno sviće jutro.“

Nakon toga, 1967. godine u brojevima 1-2 na stranicama 7-8, 13-14 i 19-20 *Hrvatska revija* donosi višejezični „Apel hrvatskih književnika i pisaca u emigraciji“ koji potpisuju Luka Brajnović, Luka Fertilio i Alan Horić, a „Bibliografija hrvatske revije 1951-2000“ na stranici 189. donosi bilješku: „Članak objavljen i u: HR (1997, 2, str. 229-231). Među potpisnicima Apela na njemačkom, francuskom i hrvatskom – a u povodu objave Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika – nalazi se i Luka Brajnović, na prvome mjestu. Kao što je rečeno, isti je „Apel“ objavljen ponovno u drugom broju iz 1997. na stranicama 229-231, uz bilješku: „Preneseno iz HR“ (1967., 1-2, str. 21-25).

Luka Brajnović u četvrtom broju Hrvatske revije iz 1980. objavio je članak „Bol na bespuću: razmišljanja uz divot-knjigu ‘Katolička Crkva i Hrvati izvan domovine‘“ na stranicama 619.–622. Knjigu je objavilo Vijeće biskupske konferencije za hrvatsku migraciju u nakladi Kršćanske sadašnjosti, a Brajnović citira riječi kardinala Franje Kuharića, hvali i vanjski luksuzni izgled i sadržaj knjige, ali i upozorava da „nije u toj knjizi sve ‘očito’, što je trebalo biti“ ističući da su iz zbornika „*bolno isključeni* (osim nekih svećenika i glasovitih umjetnika) *pripadnici cijele jedne generacije*, koji su djelovali ili još djeluju u tuđini ne samo kao katolici, nego također i kao Hrvati. Možda nisu pod jurisdikcijom ove ili one hrvatske katoličke misije, budući da ih dijele prostori i ekonomske neprilike od najbližeg hrvatskog katoličkog središta, uvrštenog u zemljopis naše pastve u inozemstvu. Ali to podnipošto ne znači, da samim tim *trebaju* biti zaboravljeni ili prešućeni u knjizi kao što je ova.“ Svjedočeći svoje kršćansko djelovanje i nadahnuće, Luka Brajnović u nastavku teksta ističe „da su mogla biti spomenuta barem ona imena hrvatskih katoličkih svjetovnjaka, koji su svojim radom pridonijeli svoj ne baš tako maleni obol onome pojmu, koji možemo opisati kao Katolička Crkva i Hrvati izvan Domovine. U red tih ljudi

ubrajam i samoga sebe, bez ikakve namještene skromnosti. Ali time ne mislim reći, da je svakako trebalo spomenuti moje ime (govorim iskreno!) po onoj *non quis, sed quid*. Zar je bilo tako opasno ili potpuno nevažno spomenuti 'Osobu i Duh', drugo popravljeno i poboljšano izdanje *Svetoga Pisma* na temelju verzije Nadbiskupa Šarića (s mojim uvodom i epilogom), radi kojega izdanja umalo da sam stavio na kocku osobnu čast u očima neupućenih? Zar je bilo teško kazati, da je postojala *Knjižnica Osvit* ili da je netko napisao romansirani životopis sv. Nikole Tavelića ('*U plamenu*'). Kad bih htio spominjati, što se već nigdje ne spominje, mogao bih nadodati, da sam nekoć sudjelovao kao predavač u hrvatskim sekcijama na marijanskim (Lurd), euharistijskim (Barcelona i München) i drugim katoličkim kongresima (u Fribourgu, kao posljednji predsjednik hrvatske federacije Pax Romana, i u Essenu povodom Katholikentag-a). Sve je to prošlost, zaboravljena prošlost, kao što je zaboravljena moja suradnja s onima, koji su vodili brigu oko organizacije i obnove hrvatske pastve među emigrantima. Ovaj zaborav prihvaćam jednostavno kao nešto, što se samo mene tiče i što, prema tome, nije važno za povijest hrvatske katoličke pastve, iako je neopravdano, da i tako skromni 'djelatnici', kao što sam ja, budu potpuno zaboravljeni. Međutim, osobno ne hajem za neko ovdašnje priznanje, iako ne mogu sakriti, da taj 'ne hajem' nije u vezi s pravdom, nego sa žrtvom, koja je satkana na boli jednog šezdesetogodišnjaka, koji je od svojih najmlađih dana sve svoje iluzije i sve svoje energije posvetio katoličkom radu među Hrvatima i Nehrvtima, a da se nikada nije služio Crkvom, nego da joj je najiskrenije služio, što je najbolje znao i mogao." Brajnović potom navodi kako nisu spomenuta ni imena ni radovi „Kriškovića, Perovića, Golika, Radice, Bonifačića, Tijana, Tanodija, Nikolića i tolikih drugih uglednih hrvatskih javnih radnika u hrvatskoj emigraciji“, pa čak ni „trideset godina postojanja 'Hrvatske revije'“, pa se pita: „Kako je bilo moguće, na primjer, prešutjeti hrvatske pjesnike kao Lendića, Hrastovca ili Kornera, i označiti ih samo s jednim 'itd', nakon spomena Kordića i pok. Vide.“ U nastavku teksta, Brajnović ispovijeda da se čitajući zbornik „osjetio kao *razapet između ponosa i boli*“, pa „stoga ovi retci nisu bili ništa drugo, nego glasno izražen osjećaj jednog čovjeka, koji zna vrlo dobro, da ni u emigraciji ni u Domovini, ni nigdje u hrvatskoj sredini ne znači a ma baš ništa. Dapače, budući da sam rođen u Kotoru (a radi toga i jesam Hrvat, što sam potomak stare hrvatske katoličke bokeljske obitelji), nisam smatran Hrvatom čak ni od nekih naših istaknutih hrvatskih političkih ljudi (iz prošlosti i sadašnjosti), koji misle na Crnogorsko primorje, kad se radi o Boki i Kotoru, kako se

to moglo čitati i čuti u Domovini i iseljeništvu povodom potresa u travnju 1979. (...) Biti isključen iz sredine, zavičajnosti, narodnosti, vjerske pripadnosti, bez ikakvog valjanog razloga i bez ikakve osobne krivnje, mora boljeti, duboko i žestoko boljeti. Čak i onda, kad nas prožimlje vjera, da je sve ovo što se zbiva sada u nama i oko nas samo nužna prolaznost koju trebamo duhovno iskoristiti, kako bismo stigli u prekogrobnu vječnu Domovinu. Jer, dok živimo smrtnim životom, *svi* imamo svoja prava i svoje dužnosti, svoje ljubavi i svoje naklonosti, svoje radosti i svoje boli, svoje brige i svoje nade, svoje zasluge i svoje propuste. I ne možemo se odreći, čak i da hoćemo, a ma baš svega u svijetu, u kojemu živimo, i samo šutjeti i plakati. Moramo, kad je potrebno, također i *tražiti svoje pravo.*“

Posljednji Brajnovićev tekst koji je objavila *Hrvatska revija* članak je „Novinarska deontologija. Nauka o dužnostima novinara kao moralnoj obvezi“ objavljen u istome, drugome broju iz 1997. na stranicama od 272. do 289. koji završava rečenicom: „Čovjek ne bi nikada smio bez razmišljanja činiti ono što čini, a da ne zna zbog čega to čini, a još manje kao profesionalac, čak niti kada njegovo zanimanje zahtijeva brzu odluku, kao u slučaju novinara.“

4. Zaključak

Nakon našega istraživanja priloga koje je sam Brajnović, a još više različiti autori od 1951. do 2000. godine objavili u *Hrvatskoj reviji* o njemu, može se reći da je „književna kritika jasna u ocjeni da je Brajnović osobito cijenjen kao ‘jedan od najkatoličikijih pisaca u egzilu’, čije su pjesme prodahnute kršćanskim duhom“, što piše citirajući Božidara Petrača i Matilda Kolić-Stanić (Brajnović, 2016, XIX). To je posebno vidljivo u autora koji su poput njega živjeli u egzilu i koji izražavaju veliko poštovanje prema Brajnovićevom književnom djelu iz kojega je vidljivo da se u njemu nadahnjuje kršćanstvom i kršćanskom duhovnošću koju živi na egzemplaran način, premda je zajedno s drugima osjećao bol zbog toga što njihov rad na očuvanju nacionalnog i vjerskog identiteta nije javno prepoznat, što je izrazio i u svom članku u *Hrvatskoj reviji* (br. 4 iz 1980.): „Biti isključen iz sredine, zavičajnosti, narodnosti, vjerske pripadnosti, bez ikakvog valjanog razloga i bez ikakve osobne krivnje, mora boljeti, duboko i žestoko boljeti. Čak i onda, kad nas prožimlje vjera, da je sve ovo što se zbiva sada u nama i oko nas samo nužna prolaznost koju trebamo duhovno iskoristiti,

kako bismo stigli u prekogrobnu vječnu Domovinu.“ No, Luka Brajnović nije dovoljno poznat ni u Hrvatskoj, a Božidar Petrač u Pogovoru izabranih pjesama „Mjesečina u uljiku“ kaže da ga „hrvatska književna i kulturna javnost tek treba otkriti“ (2019, 142), a njegovo pjesništvo prosuđuje kao „bolji dio njegova literarnoga stvaralaštva“ (2019, 145). Petrač, koristeći se riječima Dubravka Jelčića ističe da je „Brajnović naš najistaknutiji katolički biligvalni, hrvatski i španjolski pjesnik u emigraciji“ (Petrač, 2019, 145). Isto tako, Petrač navodi da je recepcija Brajnovićevih „hrvatskih stihova“ vidljiva tek u dvjema recenzijama, koje smo i mi otkrili u Hrvatskoj reviji – onima Branka Kadića i Gojka Borića –, a Petrač piše da se Brajnović u svojem pjesništvu držao „utjecaja i poticaja druge i treće generacije katoličke moderne. Njegova bolna čeznuća za ženom i djetetom, njegov gubitak domovine i zavičaja, njegova klonuća i ‘rasape radosti’ (tako je naslovljen jedan od ciklusa) utišavaju vjera, ljubav i nada u povratak te se velik dio pjesama smiruje u blagosti kršćanske utjehe“ (Petrač, 2019, 147). Oslanjajući se na recenziju Gojka Borića na zbirku „Na pragu radosti“ koju smo donijeli u ovome radu, Petrač isto tako navodi da se „temeljni motivi druge Brajnovićeve zbirke i dalje nalaze u postojanoj vjeri, u sjećanjima na domovinu i osobito na njegov zavičaj – Boku kotorsku, u ljubavi (koja je sada ispunjena jer obitelj se nakon dvanaest godina našla zajedno) i rađanju novih izvora radosti, ali i u duhovnim meditacijama i filozofskim promišljanjima“ (Petrač, 2019, 148).

Da tako o njemu misle i da tako njegovo književno djelovanje ocjenjuju i drugi autori, potvrđuju i tekstovi objavljeni u Hrvatskoj reviji od 1951. do 2000. godine koje smo istražili u ovome radu jer potvrđuju da je „Brajnović, slikar mediteranskoga zavičajnoga pejzaža, pjesnik vjerskih ugođaja i minijaturenih slika (...) svakako jedan od najvećih hrvatskih emigrantskih intelektualaca“ (Petrač, 2019, 150-151) kojega šira hrvatska javnost još mora otkriti.

Popis izvora i literature

Literatura

- Brajnović, L. (2019). *Mjesečina u uljiku*, Društvo hrvatskih književnika: Zagreb.
- Brajnović, L. (2019). *More moga djetinjstva*. Alfa: Zagreb.
- Brajnović, L. (2019). *Oproštaji i susreti*, AGM: Zagreb.
- Brajnović, L. (2016). *Služiti istini: memoari, članci, ogledi i studije* (prir. Kolić-Stanić, M.), Glas koncila: Zagreb.
- Dujmović, T. (2017). *Hrvatske novinarske tragedije 1945-1995*, Kružić: Zagreb.
- Grbelja, J. (1998). *Cenzura u hrvatskom novinstvu 1945.-1990.*, Naklada Jurčić – Okel d.o.o: Zagreb.
- Grbelja, J. (2000). *Uništeni naraštaj. Tragične sudbine novinara NDH*, Regoč: Zagreb.
- Labaš, D., Maleš, D. (2022). Uloga Hrvatske revije u očuvanju i promicanju kršćanstvom nadahnutih tekstova izbjeglih novinara, publicista i književnika u njezinom prvom emigrantskom desetljeću (1951. – 1961.), *Kroatologija*, 13 (1 i 2), 33-74.
- Milas, G. (2009). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*, Slap: Jastrebarsko.
- Mirth, K. (2003). *Život u emigraciji*. Matica hrvatska: Zagreb.
- Tkalac Verčić, A., Sinčić Ćorić, D., Pološki Vokić, N. (2010). *Priručnik za metodologiju istraživačkog rada: Kako osmisliti, provesti i opisati znanstveno i stručno istraživanje*. M.E.P. d.o.o.: Zagreb.

Izvori

- Bibliografija Hrvatske revije 1951-2000* (2003). Matica hrvatska: Zagreb.
- Hrvatska revija*, godišta 1951. do 2000. (pohranjena u Arhivu Matice hrvatske u Zagrebu).

Presentations and Criticisms of the Literary and Christian Work of the Writer, Journalist and Non-fiction Writer Luka Brajnović According to Hrvatska revija from 1951 to 2000

Summary

Luka Brajnović (Kotor, 1919 – Pamplona, 2001) was a Croatian writer, journalist, non-fiction writer and media theorist, who spent a large part of his life working in Pamplona, Spain. Before leaving Croatia, he worked for the magazines Luč and Hrvatska straža, and published the novels *Forgotten Tears* and *Tripo Kokoljić*. In Madrid, together with the Dominican priest Hijacint Eterović, he edited the Catholic revue *Osoba i duh*. He founded the “Osvit” publishing house, in which he published the works of Vinko Krišković, Augustin Juretić and Lucijan Kordić, as well as the Holy Bible in the revised translation of Archbishop Šarić. For almost thirty years, he wrote a column on foreign policy in the daily *Diario de Navarra*. Along the way, he was an editor in the magazine *Nuestro Tiempo*, collaborating in several other magazines in Spain, Portugal and Mexico. In the first part, this paper briefly presents the writing activity of Luka Brajnović after he went into exile in 1945. Then, the research part of the paper is devoted to analyzing the articles that were published about him or that he personally published in *Hrvatska revija* from 1951 to 2000, because that research had heretofore not been carried out. Furthermore, this paper try to find out if he is mentioned in the context of the values of Christianity, Christian spirituality and inspiration and if any of these values can be located in his literary and journalistic texts published in *Hrvatska revija* and in the said period. Comparatively, his work is placed in the context of the modest reception of literary criticism of his works published in Croatia.

Keywords: Luka Brajnović, *Hrvatska revija*, poetry, Christianity, journalism, Croatian emigration.